

УДК 341.29

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2024.2.42>

Тицька Я. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки
Міжнародного гуманітарного університету

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. В форматі наукової статті проаналізоване аспекти змісту та розвитку практики Європейського суду праві людини, ЄСПЛ, щодо наукової діяльності; при цьому проведено порівняння наявних рішень ЄСПЛ стосовно релевантних прав людини та наданої ЄСПЛ оцінки конвенційним джерелам у такому вимірі; окреслене співвідношення Європейської конвенції з прав людини та інших договірних актів Ради Європи у відповідному дискурсі.

В форматі відповідної аналітики підкреслене роль Рішення ЄСПЛ від 15 вересня 2021 року щодо Запиту Керівного комітету біоетики, у якому ЄСПЛ відмовився надавати роз'яснення щодо лікування психічного розладу без згоди відповідної особи та з метою захисту інших від серйозної шкоди та констатував, що до його компетенції у вимірі Ов'єдської конвенції 1997 р., віднесене виключно правові питання, що стосуються тлумачення цієї Конвенції, а не питання політики та питання, які виходять за межі простого тлумачення тексту та мають тенденцію доповнювати, покращувати чи виправляти його зміст.

Відзначене роль окремої Доповіді дослідницького відділу ЄСПЛ з питань біоетики та прецедентного права 2012 р., де наголошувалося на компетенції ЄСПЛ охоплювати захист людини, її прав людини та, зокрема, людської гідності, у контексті розвитку біомедичних наук та де, серед іншого, підіймалися потенційні проблеми, пов'язані з науковим прогресом у зберіганні людських ембріонів. У статті проведено комплексний аналіз відповідних рішень ЄСПЛ, таких як «Іванс проти Великобританії», «Клочек проти Польщі», «Коста та Паван проти Італії», «Манділ проти Франції», «Рух раелітів Швейцарії проти Швейцарії», «Сафаров проти Азербайджану», «N. проти Великобританії», «S.H. проти Австрії» тощо.

Ці рішення ЄСПЛ формують відповідні стандарти співвіднесення свободи наукових досліджень, національних інтересів держав та прав людини, критеріїв прийнятності наукових досліджень, механізми їх етичної оцінки, шляхи поводження із інформацією про дослідження. У статті доведено, що хоча ЄСПЛ фактично відмовився від ролі органу тлумачення Ов'єдської конвенції 1997 р., водночас ЄСПЛ активно застосовує Ов'єдську конвенцію, як джерело права у справах, які стосуються права на приватне життя та права на свободу слова; це стосується ставлення осіб до біологічних та генетичних технологій, генетичної експертизи та екстракорпоральної вагітності.

Крім того, у статті підкреслене, що ЄСПЛ досліджує наукові підґрунтя доступності медичної допомоги у конкретних країнах у вимірі права на життя. Окремим блоком справ є захист ЄСПЛ результатів наукових досліджень від недобросовісного відтворення та поширення; у цьому контексті такі результати захищаються ЄСПЛ як об'єкти права власності. Автор констатує, що аналіз системи рішень ЄСПЛ у цьому контексті, свідчить, що у подальшому вони можуть трансформуватися у вимірі додаткових гарантій науковій діяльності; це має стати предметом додаткових наукових досліджень.

Ключові слова: біоетика, Європейська конвенція з прав людини, Європейський суд з прав людини, наукова етика, наукові дослідження, право на інформацію, право на приватність.

Titskaya Ya. A. Regulation of scientific research in practice of European Court of Human Rights

Abstract. In the format of a scientific article, aspects of the content and development of the practice of the European Court of Human Rights, ECHR, regarding scientific activity were analyzed; at the same time, a comparison of the existing decisions of the ECtHR regarding relevant human rights and the evaluation given by the ECtHR to the convention sources in this dimension was carried out; the relationship of the European Convention on Human Rights and of the others Council of Europe's treaty acts was outlined in the relevant discourse.

In the format of the relevant analytics, the role of the ECtHR Decision of September 15, 2021 regarding the Request of the Bioethics Steering Committee is emphasized, in which the ECtHR refused to provide

clarification on the treatment of a mental disorder without the consent of the person concerned and for the purpose of protecting others from serious harm and stated that it is within its competence in terms of the Oviedo Convention of 1997, referred exclusively to legal issues related to the interpretation of this Convention, and not to policy issues and issues that go beyond the simple interpretation of the text and tend to supplement, improve or correct its content.

The role of a separate Report of the Research Division of the ECtHR on Bioethics and the case-law of the ECtHR, 2012 was noted, which emphasized the competence of the ECtHR to cover the protection of a person, his human rights and, in particular, human dignity, in the context of the development of biomedical sciences and where, among other things, potential problems were raised, related to scientific progress in the storage of human embryos. The article provides a comprehensive analysis of relevant decisions of the ECtHR, such as “Costa and Pavan v. Italy”, “Evans v. the United-Kingdom”, “Francois Mandil v. France”, “Klocek v. Poland”, “Korotyuk v. Ukraine”, “N. v. the United Kingdom”, “Safarov v. Azerbaijan”, “S.H. and Others v. Austria”, etc.

These decisions of the ECtHR form appropriate standards for the correlation of freedom of scientific research, national interests of states and human rights, criteria for the acceptability of scientific research, mechanisms for their ethical assessment, ways of handling research information. The article proves, that although the ECtHR actually abandoned the role of the body of interpretation of the Oviedo Convention of 1997, at the same time the ECHR actively applies the Oviedo Convention as a source of law in cases, concerning the right to privacy and the right to freedom of speech; it concerns the attitude of individuals towards biological and genetic technologies, genetic expertise and in vitro pregnancy.

In addition, the article emphasizes that the ECtHR examines the scientific basis of the availability of medical care in specific countries in terms of the right to life. A separate block of cases is the ECHR's protection of the results of scientific research against unfair reproduction and dissemination; in this context, such results are protected by the ECtHR as objects of property rights.

The author states that the analysis of the ECtHR decision system in this context shows that in the future they can be transformed in terms of additional guarantees for scientific activity; this should become the subject of additional scientific research.

Key words: *bioethics, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, right to information, right to privacy, scientific ethics, scientific research.*

Питання міжнародно-правового співробітництва та відповідної наднаціональної співпраці з питань наукових досліджень на універсальному та регіональному рівнях поки не стали окремим предметом системного, всебічного наукового пошуку в рамках сучасної доктрини міжнародного права, та не отримали відображення у відповідних вітчизняних та зарубіжних наукових публікаціях. Серед вітчизняних авторів вказану проблематику згадували у своїх працях Т.В. Анцупова, Б.В. Бабін, О.О. Грінченко, К.В. Громовенко, А.О. Задорожній, С.В. Ківалов, проте комплексних монографічних досліджень відповідних питань ще не здійснювалося.

У цьому вимірі особливої значущості набувають питання європейських стандартів щодо наукового пошуку та у цьому контексті безперечно актуальність набуває практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ); при цьому загальновідомо що у самій Європейській конвенції з прав людини право на наукову діяльність окремо не регламентується.

В такому дискурсі **метою** цієї статті слід визначити питання змісту та розвитку прак-

тики ЄСПЛ щодо наукової діяльності; завданнями для реалізації такої мети слід вважати порівняння наявних рішень ЄСПЛ стосовно релевантних прав людини та наданої ЄСПЛ оцінки конвенційним джерелам у такому вимірі; окреслити співвідношення Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) та інших договірних актів Ради Європи у відповідному вимірі.

Варто вказати, що, як не парадоксально, для розуміння практики ЄСПЛ щодо наукового пошуку слід насамперед згадати Конвенцію про захист прав та гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини 1997 р., яку ще називають Ов'єдською конвенцією, що має у системі договорів Ради Європи № 164. Адже, у ст. 29 цієї угоди, що регламентує саме аспекти наукової діяльності стосовно людини, встановлені окремі повноваження ЄСПЛ, який може, за цими нормами, не посилаючись безпосередньо на будь-яку конкретну справу, що перебуває в судочинстві, виносити консультативні висновки з юридичних питань щодо тлумачення Ов'єдської конвенції. Це ЄСПЛ

може робити або ж на прохання одної з сторін Конвенції або ж Керівного комітету біоетики (CDBI) Ради Європи, або будь-якого іншого комітету, визначеного для цієї мети Комітетом Міністрів Ради Європи [1].

Примітно, що у Рішенні від 15 вересня 2021 року щодо Запиту Керівного комітету біоетики ЄСПЛ відмовився надавати роз'яснення щодо «лікування психічного розладу без згоди відповідної особи та з метою захисту інших від серйозної шкоди» та констатував, що до його компетенції у вимірі Ов'єдської конвенції віднесене виключно «правові питання, що стосуються тлумачення цієї Конвенції», а не питання політики та питання, «які виходять за межі простого тлумачення тексту та мають тенденцію доповнювати, покращувати чи виправляти його зміст» [2]. Таким чином, подальше тлумачення Ов'єдської конвенції та протоколів до неї варто чекати не від ЄСПЛ, а саме від профільного Керівного комітету біоетики Ради Європи. Водночас сам ЄСПЛ послідовно застосовує Ов'єдську конвенцію як джерело права у вимірі оцінки порушень ЄКПЛ.

Варто відзначити, що сама по собі ЄКПЛ та протоколи до неї ніяк не згадують категорії науки та наукових досліджень, ані у вимірі поведінки з людиною, ані щодо підстав обмеження приватного життя, поширення інформації або права власності [4]. Втім це не обмежує ЄСПЛ у тлумаченні відповідних категорій, серед іншого стосовно гарантованих статтями 2, 3, 8 та 10 ЄКПЛ права на життя, заборони катування, права на повагу до свого приватного і сімейного життя, та свободи вираження поглядів, серед іншого це стосується й питань, охоплених Ов'єдською конвенцією.

У 2012 році навіть було видане окрему Доповідь дослідницького відділу ЄСПЛ з питань біоетики та прецедентного права Суду [17], де наголошувалося на компетенції ЄСПЛ охоплювати захист людини, її прав людини та, зокрема, людської гідності, «у контексті розвитку біомедичних наук» та, серед іншого, підіймалися «потенційні проблеми, пов'язані з науковим прогресом у зберіганні людських ембріонів». У цій Доповіді наводилися приклади рішень ЄСПЛ та цитувалася

окрема думка судді С. Маркуса-Хелмонса у рішенні від 10 травня 2001 р. в справі «Кіпр проти Туреччини», заява № 25781/94 про те, щоб «четверте покоління прав людини» було взято до уваги, та «щоб людська гідність була захищена від можливого порушення науковим прогресом», ЄСПЛ мав тлумачити право на життя так, щоб воно включало «свободу шукати найкраще фізично доступне лікування» [17].

Відповідна практика ЄСПЛ становить набір рішень, що стосуються насамперед репродуктивних технологій та медичної допомоги заявникам. У рішенні 2007 р. в справі «Іванс проти Великобританії», заява № 6339/05 [8] ЄСПЛ заявив стосовно екстракорпорального запліднення, що воно «породжує делікатні моральні та етичні питання на тлі швидкоплинних медичних і наукових розробок»; та оскільки підняті у тій справі заявником питання «стосувалися сфер, де немає чіткої спільної точки зору між держав-членів», Суд продекларував, що «межі розсуду, які надаються державі-відповідачу» у регулюванні відповідної сфери на національному рівні, «мають бути широкими».

Цю позицію ЄСПЛ підтвердив рішенням 2011 р. у справі «S.H. проти Австрії», заява № 57813/00, де вирішив, що «поле розсуду, яке буде надано Австрії, має бути широким, враховуючи те, що використання лікування екстракорпорального запліднення породило делікатні етичні питання на тлі швидкого наукового розвитку». Проте водночас у цьому рішенні ЄСПЛ також підкреслив, що «сфера штучного дітонародження, будучи предметом особливо динамічного розвитку в науці та праві, має отримувати перегляд від держав-членів» [12].

Надалі, у рішенні 2012 р. у справі «Коста та Паван проти Італії», заява № 54270/10, ЄСПЛ, вчергове підтвердивши, що у сфері регулювання штучного запліднення, «зважаючи на медичні та наукові розробки, межі розсуду держави не можуть бути рішуче звужені» все ж констатував порушення права на приватне життя, у вимірі права на батьківство, яке становила в Італії законодавча заборона дослідження властивостей отриманих під час екстракорпорального запліднення ембріонів [7].

Відповідна доводі суперечлива ситуація щодо Ов'єдської конвенції та практики ЄСПЛ дозволила такому науковцю, як Ф. Сітцу припустити, що «дві системи, що базуються відповідно на Європейській конвенції з прав людини та Ов'єдської конвенції, тісно пов'язані одна з одною в рамках ширшої сфери міжнародного публічного права через їхню спільну мету захисту осіб через накладення фундаментальних зобов'язань».

Однак, додав цей автор, «незважаючи на їхню спільну мету – втілену в їх спільному основному наборі прав і обов'язків – дві конвенції зрештою залишаються двома окремими правовими інструментами, і, отже, їхні норми не можна плутати чи змішувати у формулюванні» [18, р. 112]; такий підхід можна поширити й на питання регулювання відповідного впливу наукової діяльності на медичні права людини.

Водночас й у вимірі прав людини та медичної науки рішення ЄСПЛ стосуються й інших вимірів; так, у справі «N. проти Великобританії», заява № 26565/05, де хвора СНІД заявниця оскаржувала свою депортацію в Уганду, ЄСПЛ у рішенні 2007 р. констатував, що «досягнення медичної науки разом із соціальними та економічними відмінностями між країнами призвели до того, що рівень лікування, доступний у договірній державі та країні походження, може значно відрізнятися» та що це може вплинути на відповідні обов'язки держав Ради Європи у сфері прав людини [11].

Вкрай цікавою вбачається позиція ЄСПЛ у рішенні 2010 р. «Клочек проти Польщі», заява № 20674/07, де Суд вирішив обмежити можливість впливу наукового прогресу на сталість судових рішень та права дітей на батьківське піклування. Предметом справи була скарга особи на відмову національних судів переглядати рішення про його батьківство на підставі тесту групи крові, проведеного в 1984 році, та спростованого висновком експертизи ДНК у 2005 році [9]. Крім цього ЄСПЛ підіймав питання застосування Ов'єдської конвенції в рішенні «Гласс проти Великобританії» 2004 року, заява № 61827/00, у рішенні «Во проти Франції» 2004 року, заява № 53924/00 та у рішенні

«V.C. та інші проти Словаччини» 2011 року, заяви №№ 15966/04, 18968/07 та 29518/10, 61827/00, відповідно щодо статей 2, 5, 6 та 8 Європейської конвенції [17].

Крім того ЄСПЛ скасував у листопаді 2011 р., через порушення вимог конфіденційності стосовно дружнього врегулювання, розгляд справ «Манділ проти Франції», заява № 67037/09, «Барру та інші проти Франції», заява № 24697/09, «Десенінк проти Франції», заява № 47447/08. Ці справи стосувалися покарання національною владою заявників після вчинення ними спроби у серпні 2004 року витоптати, вирвати з корінням і зрівняти врожай на ділянці землі в Аллеврані, засадженій генетично модифікованою кукурудзою; відповідна спроба була вчинена на заклик організації, відомої як «Les faucheurs volontaires» (Женці-добровольці), та надалі заявники були додатково оштрафовані після відмови надати поліції власні біологічні зразки відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Франції [16]; [3].

ЄСПЛ послався на Ов'єдську конвенцію й у рішенні 2012 року в справі «Рух раелітів Швейцарії (Mouvement raëlien suisse) проти Швейцарії», заява № 16354/06, у якій не винайшов порушення свободи слова у забороні поширення раелітами матеріалів щодо потреби контакту з інопланетянами, та розповсюдження заявниками ідей «геніократії», тобто доктрини, згідно якої влада начебто повинна бути надана особам, що мають підвищений інтелектуальний коефіцієнт [17].

Варто додати, що ЄСПЛ підіймав питання наукового пошуку й у окремих інших справах [15]; [5, р. 626], які стосувалися порушення прав науковців на інтелектуальну власність. У цьому вимірі варто згадати рішення у справі «Сафаров проти Азербайджану» 2022 року, заява № 885/12 [13]. Заявник, який був автором науково-дослідної книги з історії Азербайджану, стверджував про порушення його авторських прав через несанкціоноване відтворення його книги та її публікацію в Інтернеті приватною особою без його дозволу або виплати йому будь-яких роялті.

Подальший цивільний позов науковця азербайджанськими судами було відхилено, як і його касаційну скаргу. ЄСПЛ підтримав

скаргу заявника скаржитися на неспроможність держави захистити його інтереси інтелектуальної власності та на те, що рішення національних судів у його справі не були вмотивованими та констатував порушення ст. 1 Протоколу до Європейської конвенції, щодо права на володіння майном [13]; [15].

Інше подібне рішення ЄСПЛ виніс у 2023 році у справі «Коротюк проти України», заява № 74663/17 [10]. У цій справі примірник книги заявниці «Науково-практичний коментар до Закону України «Про нотаріат» був розміщений без її згоди для завантаження за оплату на веб-сайті, присвяченому, головним чином, розповсюдженню українських підручників. У лютому 2013 року заявниця звернулася з заявою до міліції, вимагаючи порушити кримінальне провадження за фактом умисного порушення авторських прав, але у тій справі до постанови ЄСПЛ ніякого фінального рішення не відбулося.

У цій справі цікавим є не тільки підтвердження ЄСПЛ, що захист прав інтелектуальної власності, у тому числі захист авторських прав, підпадає під дію ст. 1 Першого протоколу до ЄКПЛ, але й окремий аналіз ЄСПЛ того факту, чи вважається заявниця такою, що «зазнала суттєвої шкоди» у розумінні Конвенції. Суд констатував що «заявниця була автором роботи для спеціалістів, яка могла б не мати великого комерційного успіху навіть за відсутності можливості її незаконного завантаження», однак водночас ЄСПЛ Суд зазначив, що «сама суть скарги заявниці стосується стверджуваного ненадання органами державної влади можливості заявниці навіть встановити розмір шкоди, якої вона зазнала, у зв'язку з допущеними ними недоліками в проведенні розслідування», а тому «недоцільно відхиляти скаргу заявниці» як малозначущу; водночас сума відшкодування Судом була встановлена символічна, у розмірі приблизно тисячі євро [10].

Ця практика ЄСПЛ дозволила європейським науковцям стверджувати що Суд «неодноразово постановляв, що свобода вираження поглядів згідно зі ст. 10 Європейської конвенції також поширюється на академічні свободи», та що «академічна свобода

в дослідницькій практиці та навчанні має гарантувати свободу вираження поглядів і дій, свободу поширення інформації та свободу проводити дослідження та поширювати знання та правду без обмежень» [14, р. 34]; [10]; [19].

Варто додати що виклики правам людини, гарантованим ЄКПЛ піднімала ще рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи 509 (1968) від 31 січня 1968 р. «Права людини та сучасні науково-технічні розробки». Цей документ підіймав питання «серйозної небезпеки для прав особи, властивої певним аспектам сучасного науково-технічного розвитку» та рекомендував органам Ради «вивчити та повідомити про те, чи, зважаючи на статтю 8 ЄКПЛ, національне законодавство держав-членів належним чином захищає право на приватне життя від порушень, які можуть бути скоєні за допомогою сучасних наукових і технічних методів» та «надати рекомендації щодо кращого захисту права на приватне життя» [6].

Таким чином практика ЄСПЛ свідчить, що цей міжнародний судовий орган з прав людини фактично відмовився від ролі органу тлумачення Конвенції про захист прав та гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини 1997 р., яку ця конвенція передбачала; водночас ЄСПЛ активно застосовує Ов'єдську конвенцію, як джерело права у справах які стосуються права на приватне життя та права на свободу слова; це стосується ставлення осіб до біологічних та генетичних технологій, генетичної експертизи та екстракорпоральної вагітності. Крім того ЄСПЛ досліджує наукові підґрунтя доступності медичної допомоги у конкретних країнах у вимірі права на життя. Окремим блоком справ є захист ЄСПЛ результатів наукових досліджень від недобросовісного відтворення та поширення; у цьому контексті такі результати захищаються ЄСПЛ як об'єкти права власності.

Аналіз системи рішень ЄСПЛ у цьому контексті, свідчить, що у подальшому вони можуть трансформуватися у вимірі додаткових гарантій науковій діяльності; це має стати предметом додаткових наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine (ETS No. 164); *CoE*. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=164>
2. Decision on Request for an advisory opinion under Article 29 of the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine. European Court of Human Rights, Grand Chamber, 15 September 2021. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-7117959-10735316>
3. Décision. Requête no 67037/09, Francois Mandil contre la France, 13 décembre 2011. European Court of Human Rights. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108776>
4. European Convention on Human Rights as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15 supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16. *ECtHR*. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
5. Hubert, A.-M. (2020). The Human Right to Science and Its Relationship to International Environmental Law. *European Journal of International Law*. Vol. 31. Is. 2. P. 625–656.
6. Human rights and modern scientific and technological developments. Parliamentary Assembly Recommendation 509 (1968), 31 January, 1968. *CoE*. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=14546&lang=en>
7. Judgment in case Costa and Pavan v. Italy, application no. 54270/10, 28 August 2012. European Court of Human Rights. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-112993>
8. Judgment in case Evans v. the United-Kingdom, application no. 6339/05, 10 April 2007. European Court of Human Rights. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=003-1971098-2073178>
9. Judgment in case Klocek v. Poland, application no. 20674/07, 27 April 2010. European Court of Human Rights. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98646>
10. Judgment in case Korotyuk v. Ukraine, application no. 74663/17, 19 January 2023. European Court of Human Rights. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-13983>
11. Judgment in case N. v. the United Kingdom, application no. 26565/05, 27 May 2008. European Court of Human Rights. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117761>
12. Judgment in case S.H. and Others v. Austria, application no. 57813/00, 3 November 2011. European Court of Human Rights. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-107325>
13. Judgment in case Safarov v. Azerbaijan, application no. 885/12, 1 September 2022. European Court of Human Rights. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-13749>
14. Laffranque J., (2017). A Look at the European Court of Human Rights Case Law on Moral Issues and Academic Freedom. *Juridica International*. Vol. 26. P. 34-46.
15. New technologies. Copyright of books and musical work. European Court of Human Rights. Factsheet, July 2023. *ECtHR*. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_new_technologies_eng
16. Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 026 (2012). European Court of Human Rights. *HUDOC*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-3814156-4373521>
17. Report of the Research Division of the European Court of Human Rights on Bioethics and the case-law of the ECHR. Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. *CoE*. URL: <https://rm.coe.int/bioethics-and-caselaw-court-en/1680a90ccb>
18. Seatzu F., (2015). The Experience of the European Court of Human Rights with the European Convention on Human Rights and Biomedicine. *Utrecht Journal of International and European Law*. Vol. 31 (81). P. 112-113.
19. White, B., (2023). The Fundamental Right to Education and Science: Constitutional Law vs Copyright Law. *LIBER Europe*. URL: <https://libereurope.eu/article/the-fundamental-right-to-education-and-science-constitutional-law-v-copyright-law/>